

Εκλογές, εκλογικά συστήματα και εκλογική συμπεριφορά

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σχέσεων

Διδάσκων
Κ. Κανελλόπουλος

Κόρινθος 2019

Πολιτική & εκλογική συμπεριφορά: Βασικές έννοιες

- ▶ Η πολιτική συμπεριφορά στοχεύει στη διερεύνηση της ατομικής συμπεριφοράς που έχει πολιτικά κίνητρα ή/και επιπτώσεις στο πολιτικό σύστημα.
- ▶ Ψηφοφόρος, μέλος ή οπαδός κόμματος, άτομο που συμμετέχει σε κινήματα διαμαρτυρίας αποτελούν ρόλους οι οποίοι εντάσσονται στο πεδίο μελέτης της πολιτικής συμπεριφοράς.
- ▶ Η έννοια της πολιτικής δράσης που παρουσιάζει σημαντικές ομοιότητες με αυτήν της πολιτικής συμπεριφοράς χρησιμοποιείται συνήθως όταν σημείο αναφοράς δεν είναι το άτομο αλλά μια κοινωνική ομάδα.
- ▶ Εντούτοις όμως η κατηγοριοποίηση της πολιτικής συμπεριφοράς των ατόμων γίνεται με βάση τις ίδιες κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την ταξινόμηση της πολιτικής δράσης (παραδοσιακή/νεωτερική, συμβατική/ανορθόδοξη, συμμετοχική/ανατρεπτική).
- ▶ Επίσης επειδή παρατηρούνται σημαντικές ομοιότητες στην ταυτότητα των φορέων συγκεκριμένων τύπων πολιτικής δράσης (πχ είναι νέοι, χαμηλής μόρφωσης κ.λπ.) είναι επιβεβλημένη η διερεύνηση των παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης φυσιογνωμίας της πολιτικής τους δραστηριότητας. Κάτι που μας επαναφέρει στη μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς

Πολιτική & εκλογική συμπεριφορά: Βασικές έννοιες

- ▶ Η εκλογική συμπεριφορά αποτελεί έναν ιδιαίτερα αναπτυγμένο τομέα της πολιτικής συμπεριφοράς αφενός γιατί η πρόσβαση στα εκλογικά δεδομένα και η συνακόλουθη ανάλυσή τους, είναι ευκολότερη από ότι η συλλογή στοιχείων για άλλες μορφές πολιτικής συμπεριφοράς, και αφετέρου, επειδή οι επιδράσεις της εκλογικής συμπεριφοράς στη φυσιογνωμία ενός πολιτικού συστήματος μπορεί να είναι άμεσες και καθοριστικές
- ▶ Η εκλογική συμπεριφορά παραπέμπει περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα ενώ η πολιτική συμπεριφορά παραπέμπει γενικότερα στον τρόπο με τον οποίο ο πολίτης δρα στο χώρο της πολιτικής διαδικασίας.
- ▶ *«Η μελέτη της πολιτικής διαδικασίας, που είναι το κεντρικό αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης, στην οποία εμπλέκονται ομάδες/φορείς διαφορετικών συμφερόντων και οραμάτων, γίνεται εξαιρετικά απονευρωμένη και μηχανιστική αν ξεχάσουμε ότι, τελικά, οι εξουσιαστικές σχέσεις και τα αντικρουόμενα κοινωνικά συμφέροντα βιώνονται από άτομα. Γυναίκες και άνδρες, νέους και ηλικιωμένους, από υψηλά και χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Και βιώνονται κατά διαφορετικό τρόπο, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση διαφορετικής πολιτικής συμπεριφοράς».*

(Παντελίδου-Μαλούτα 1993, 13)

Πολιτική κουλτούρα & Πολιτική κοινωνικοποίηση

- ▶ Η πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας αποτελείται από το σύνολο των αντιλήψεων, των στάσεων και των συμπεριφορών με πολιτική σημασία που χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη κοινωνία, ένα σύνολο που διαμορφώνεται με βάση την ιστορική εμπειρία και την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα.
- ▶ Η πολιτική κουλτούρα κάθε κοινωνίας και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του πολιτικού της συστήματος αποτελούν ένα πλαίσιο, το οποίο οριοθετεί την πολιτική συμπεριφορά των ατόμων και συμβάλλει στην ανάπτυξη περισσότερο ή λιγότερο συμμετοχικής συμπεριφοράς.
- ▶ Η πολιτική κοινωνικοποίηση αποτελεί μια συνεχή πολιτισμική διαδικασία, μέσω της οποίας τα άτομα, έμμεσα ή άμεσα, διαμορφώνουν στάσεις αντιλήψεις και συμπεριφορές με πολιτική σημασία. Συνεπώς, με τη διαδικασία της πολιτικής κοινωνικοποίησης μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά η πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας.

Η σημασία των εκλογών

- ▶ Οι ανταγωνιστικές εκλογές αποτελούν «το χαρακτηριστικό γνώρισμα της δημοκρατίας και αυτό που μας επιτρέπει να διακρίνουμε τη δημοκρατία από άλλα πολιτικά συστήματα».
- ▶ Οι εκλογές νομιμοποιούν την πολιτική εξουσία και επομένως έχουν ζωτική σημασία για τις σύγχρονες δημοκρατίες.
- ▶ Ωστόσο, η σημασία αυτή των ανταγωνιστικών εκλογών αντιστοιχεί σε μια **φιλελεύθερη** αντίληψη για τη δημοκρατία. Σύμφωνα με αυτή, στο δημοκρατικό πολίτευμα δεν καταργείται η πολιτική εξουσία αλλά γίνεται προσπάθεια να τεθεί υπό έλεγχο με τη διάκριση των εξουσιών, την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το δικαίωμα στην αντιπολίτευση και τη δυνατότητα της αντιπολίτευσης να αναλάβει η ίδια την πολιτική εξουσία.
- ▶ Αυτή η αντίληψη για τη δημοκρατία βρίσκεται σε αντίθεση με τη **ριζοσπαστική** αντίληψη για τη δημοκρατία. Σύμφωνα με αυτή πρέπει να καταργηθεί εντελώς η κυριαρχία των ανθρώπων πάνω σε ανθρώπους. Επειδή αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί με τις εκλογές, αυτές έχουν μειωμένη σημασία για αυτή την αντίληψη.

Είδη εκλογών και πολιτικά συστήματα

	Ανταγωνιστικές εκλογές	Ημι-ανταγωνιστικές εκλογές	Μη ανταγωνιστικές εκλογές
Σημασία στην πολιτική διαδικασία	υψηλή	χαμηλή	Ασήμαντη
Δυνατότητα επιλογής	υψηλή	περιορισμένη	Καμία
Ελευθερία επιλογής	διασφαλισμένη	περιορισμένη	Καταργημένη
Τίθεται ζήτημα πολιτικής εξουσίας	ναι	Όχι	όχι
Νομιμοποίηση πολιτικού συστήματος	ναι	περιορισμένη	Σχεδόν καμία
Τύπος πολιτικού συστήματος	Φιλελεύθερο-δημοκρατικό	αυταρχικό	Αυταρχικό-ολοκληρωτικό

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- ▶ Tableau politique de la France de l' Ouest sous la Troisième République (1913)
- ▶ Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Σιγκφρίντ εντρυφεί στα 30 περίπου χρόνια ανταγωνιστικών εκλογών της Γ' Γαλλικής Δημοκρατίας και ανακαλύπτει πίσω από τις διαφορές τους μια εκπληκτική σταθερότητα των εκλογικών συμπεριφορών.
- ▶ Διαπιστώνει ότι πέρα από συγκυριακά περιστατικά, η χωρική κατανομή των ψήφων παραμένει μακροπρόθεσμα σταθερή και πώς οι αλλαγές στις εκλογικές συμπεριφορές είναι σχεδόν αμελητέες από τις αρχές της ισχύος του εκλογικού δικαιώματος

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- ▶ *«Έχω συχνά παρατηρήσει ότι οι πολιτικές απόψεις υπόκεινται σε γεωγραφική κατανομή. Κάθε κόμμα ή, για την ακρίβεια, κάθε πολιτική τάση έχει την περιοχή της, και με λίγη προσοχή μπορεί να διακρίνει κανείς ότι υπάρχουν πολιτικές περιφέρειες, όπως υπάρχουν γεωλογικές ή οικονομικές περιφέρειες, ότι υπάρχουν πολιτικά κλίματα, όπως υπάρχουν γεωφυσικά κλίματα. Έχω επίσης παρατηρήσει ότι, παρά την απατηλότητα των φαινομένων, υπάρχει στις εκδηλώσεις των απόψεων μια μοναδική συνέχεια. Με την προϋπόθεση ότι συγκρίνονται αντικείμενα πραγματικά συγκρίσιμα μεταξύ τους, χωρίς να παραμένει κανείς στη φαντασμαγορία των χαρακτηρισμών...»*

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- Η μεθοδολογία του Σιγκφρίντ συνίσταται, σε ένα πρώτο στάδιο, στην επιμελή χαρτογράφηση των πολιτικών απόψεων – δηλαδή κυρίως των εκλογικών αποτελεσμάτων, αλλά επίσης και της κομματικής κατανομής των βουλευτών ή της τοποθέτησής τους σε ορισμένες κρίσιμες ψηφοφορίες.
- Από αυτή την κατανομή εντοπίζονται οι γεωγραφικές ζώνες των πολιτικών προτιμήσεων και αναδεικνύεται επίσης η σταθερότητα των εκλογικών επιλογών.

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- Ακολουθεί το δεύτερο στάδιο, η προσπάθεια κατανόησης και ερμηνείας. Με βάση τη συγκριτική μέθοδο, οι χάρτες της πολιτικής συμπεριφοράς παραβάλλονται με άλλους χάρτες – γεωλογικούς, γεωφυσικούς, οικονομικούς, ανθρωπογεωγραφικούς κτλ. – και από τη σύγκριση αυτή προκύπτουν ορισμένοι **παράγοντες καίριας σημασίας** για την ερμηνεία των εκλογικών επιλογών.
 1. Η **κοινωνική δομή**, και ειδικότερα για τις αγροτικές περιοχές το καθεστώς γαιοκτησίας και αγροτικής εκμετάλλευσης
 2. Η **θρησκεία**, είτε με τη μορφή του διαχωρισμού σε διαφορετικά θρησκευτικά δόγματα είτε με τη μορφή της επιρροής και του ελέγχου που ασκεί στον πληθυσμό ο κλήρος
 3. Οι **ιστορικές συνθήκες** πολιτικής διοικητικής και εδαφικής συγκρότησης της συγκεκριμένης περιφέρειας *«το παρελθόν ζει μέσα από το παρόν και δεν θα ήταν λάθος να λεχθεί, παραφράζοντας τον Auguste Comte, ότι μια εκλογή συμπεριέχει, σε τελευταία ανάλυση, περισσότερους νεκρούς παρά ζωντανούς»*
 4. Οι **εξωτερικές επιδράσεις** και ο βαθμός αντίστασης που μπορεί να αντιπαρατάξει η τοπική κοινωνία.

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- *«σύμφωνα με μια τρέχουσα αντίληψη, οι εκλογές δεν είναι παρά ένας χώρος ανακολουθίας και ιδιοτροπίας. Μελετώντας τις, και εκ του σύνεγγυς και των άνω, κατέληξα στο αντίθετο συμπέρασμα. Ένα, σύμφωνα με τον Γκαίτε, ακόμη και η κόλαση έχει τους νόμους της, γιατί να μην έχει και η πολιτική τους δικούς της»*
- Ο Σιγκφρίντ δοκιμάζει τη λειτουργικότητα της μεθόδου του στην περιοχή της Βανδέας.
- Διαπιστώνει ότι αυτή η περιοχή είναι διαιρεμένη σε δύο γεωλογικές ζώνες: στο βορρά βρίσκεται η περιοχή του γρανίτη και στο νότο η περιοχή του ασβεστόλιθου (με ορισμένες ελώδεις ζώνες)
- Σε αυτές τις δύο γεωλογικές ζώνες αντιστοιχούν, σχεδόν απόλυτα, δύο πολιτικές ζώνες, εξού και η διαπίστωση ότι *«ο γρανίτης ψηφίζει Δεξιά, ο ασβεστόλιθος Αριστερά»*

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- Ο Σιγκφρίντ όμως προσθέτει άλλες 4 αντιστοιχήσεις στη γεωλογική:
 1. Τον τύπο κατοικίας
 2. Τη μορφή ιδιοκτησίας
 3. Τη διείδυση του θρησκευματος
 4. Την κοινωνική δομή
- Η περιοχή του γρανίτη είναι μια γεωγραφική ζώνη με διασκορπισμένες κατοικίες, με μεγάλες ιδιοκτησίες, με ισχυρό καθολικισμό και με μια κοινωνική δομή οργανωμένη ιεραρχικά γύρω από τις τοπικές φιγούρες των ευγενών και του ιερέα
- Αντίθετα, η περιοχή του ασβεστόλιθου είναι μια ζώνη με ομαδοποιημένη κατοικία, με μικρή ιδιοκτησία, αποθρησκευτικοποιημένη και με εξισωτική κοινωνική οργάνωση.

Η εκλογική γεωγραφία του André Siegfried

- Το επεξηγηματικό μοντέλο του Σιγκφρίντ είναι **πολυπαραγοντικό** και αποδίδει μεγάλη σπουδαιότητα στη μορφολογία των κοινωνιών, δηλαδή στη μελέτη των υλικών δομών τους (γεωγραφικοί, δημογραφικοί και κοινωνικοί). Οι τρεις μορφολογικοί παράγοντες, δηλαδή ο τύπος εδάφους, ο τρόπος κατοίκησης και το καθεστώς ιδιοκτησίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους και ορίζουν μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή, ένα συγκεκριμένο κλίμα θρησκευτικότητας και μια συγκεκριμένη σχέση με την πολιτική.
- Αυτό το επεξηγηματικό σχήμα συνάδει με τη μεγάλη σημασία που αποδίδεται στο ερμηνευτικό μοντέλο της κοινωνικής εξάρτησης. Η ψήφος σύμφωνα με τον Σιγκφρίντ ερμηνεύεται ουσιαστικά από τον έλεγχο που ασκούν οι γαιοκτήμονες και ο κλήρος.
- Το μοντέλο αυτό σημάδεψε ιδιαίτερα τη γαλλική εκλογική κοινωνιολογία και επηρέασε τους προσανατολισμούς της σε μια υπερδομικιστική (στρουκτουραλιστική) κατεύθυνση ανάλυσης.

Το μοντέλο του ιστορικού σχίσματος

- ▶ Στο έργο *Paysan de l' Ouest* ο Paul Bois ξεκινά με μια κριτική των θέσεων του Σιγκφρίντ αναφερόμενος καταρχήν στις πόλλες εξαιρέσεις του ερμηνευτικού του σχήματος.
- ▶ Υπογραμμίζει ιδίως τον ταυτολογικό χαρακτήρα του θρησκευτικού παράγοντα ως ερμηνευτικού των πολιτικών επιλογών. Η θρησκευτικότητα αποτελεί κάτι παραπάνω από έναν παράγοντα διαμόρφωσης της γνώμης, αποτελεί τη ίδια τη γνώμη. Οι θρησκευτικές και οι πολιτικές επιλογές αποτελούν δύο συμπτώματα του ίδιου συνδρόμου. Αυτό που μένει είναι να ερμηνευτεί το ίδιο το σύνδρομο.
- ▶ Ο Paul Bois αποδίδει την αποτυχία του Σιγκφρίντ στην απουσία ιστορικού ορίζοντα.
- ▶ Ο Bois θεωρεί ότι δεν είναι δυνατόν να αναχθεί η στάση των μαζών σε αυτή των κοινωνικών τους ηγεσιών που επιβάλλουν στις πρώτες ένα πνεύμα υποταγής. Είναι φανερό, για αυτόν, ότι οι μάζες έχουν τις καθαρά δικές τους παραδόσεις, ριζωμένες στο παρελθόν.
- ▶ Το κλειδί των τωρινών πολιτικών διαιρέσεων βρίσκεται στην αναζήτηση του ιστορικού παρελθόντος
- ▶ Στο μοντέλο του ιστορικού σχίσματος αναδεικνύεται το ζήτημα της συλλογικής μνήμης των πολιτικών συμπεριφορών και της αναπαραγωγής της. Συλλογική μνήμη που ισορροπεί αφενός μεν διαμέσου της ταχύτητας της οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής, αφετέρου δε της επιβράδυνσης της πολιτιστικής και πολιτικής αλλαγής.

Οι μελέτες πολιτικής οικολογίας

- ▶ Το έργο του Σιγκφρίντ επηρέασε σημαντικά τις μελέτες πολιτικής οικολογίας που άρχισαν να αναπτύσσονται κατά την περίοδο του μεσοπολέμου στη Β. Ευρώπη (Herbert Tingsten, 1937) και στις ΗΠΑ (Rudolf Heberle, 1945).
- ▶ Οι μελέτες αυτές ακολουθούν ως βασική μεθοδολογική επιλογή τη σύγκριση στατιστικών κατανομών και τον υπολογισμό στατιστικών συσχετίσεων ανάμεσα στα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά και εκλογικά δεδομένα.
- ▶ Παραγοντική ανάλυση: προσδιορίζει τις μεταβλητές εκείνες που επηρεάζουν την κατανομή των ψήφων σε ένα σύνολο περιοχών.
- ▶ Τυπολογική ανάλυση ταξινομεί τις περιοχές βάση της κατανομής της ψήφου
- ▶ Ανάλυση συσχέτισης όπου συσχετίζονται μεταξύ τους τα εκλογικά δεδομένα ώστε να φωτίσουν τη δομή των εκλογικών σωμάτων και την εξέλιξή τους
- ▶ Ανάλυση παλινδρόμησης όπου επιτρέπεται η ιεράρχηση των διαφορετικών ερμηνευτικών μεταβλητών της κατανομής του εκλογικού σώματος

Οι μελέτες πολιτικής οικολογίας

- Οι σχολές της εκλογικής γεωγραφίας και της πολιτικής οικολογίας φάνηκε να διαφοροποιούνται λόγω της σχετικά ανεξάρτητης ανάπτυξής τους και της διαφοράς στις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν.
- Η γαλλική σχολή παράγαγε μια εκτεταμένη σειρά εκλογικών μελετών με κύριο εργαλείο τη χαρτογραφική προσέγγιση.
- Η βορειοαμερικανική και βορειοευρωπαϊκή συγκέντρωσε την προσοχή της στην χρησιμοποίηση των στατιστικών μεθόδων
- Μια τρίτη σχολή ήταν αυτή της «ψηφολογίας» στην Αγγλία
- Σύντομα όμως έγινε φανερό η κοινή στόχευση αυτών των σχολών και το κοινό μεθοδολογικό τους διάβημα.
- Με βάση τη μελέτη των συλλογικών δεδομένων για την εκλογική και κοινωνική φυσιολογία των επιμέρους γεωγραφικών ενοτήτων, επεδίωκαν να αναχθούν στην εκλογική συμπεριφορά των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων και ομάδων.

Προβλήματα και όρια της εκλογικής γεωγραφίας και της πολιτικής οικολογίας

1. Συσχέτιση δεν σημαίνει αιτιότητα
2. Οι διαδικασίες αιτιότητας είναι πολύπλοκες αναδεικνύουν και εμπλέκουν αρκετές μεταβλητές
3. Πρόβλημα στην ερμηνεία σχέσεων εγκαθιδρυμένων σε συλλογικό επίπεδο με όρους ατομικούς. Είναι γενικώς αδύνατο να συμπεράνει κανείς από μια συλλογική συσχέτιση την ύπαρξη μιας ατομικής συσχέτισης.

Βασική και κοινή επιδίωξη μέσα από τις ποικίλες στατιστικές και γεωγραφικές συγκρίσεις ήταν να υπερκεραστεί το αντικειμενικό εμπόδιο που αποτελεί για τη μελέτη των εκλογικών δεδομένων η μυστικότητα της ψήφου.

Για αυτό και η συνειδητοποίηση ότι οι δύο σχολές δεν διάφεραν ως προς τη στρατηγική που υιοθετούσαν αλλά μόνο ως προς ορισμένες τεχνικές που χρησιμοποιούσαν εδραιώθηκε απόλυτα όταν αναπτύχθηκε μια νέα, ριζικά διαφορετική στρατηγική για τη μελέτη των εκλογικών φαινομένων αυτή της διερεύνησης των ατομικών επιλογών μέσω εμπειρικών ερευνών βασισμένων σε ατομικές συνεντεύξεις.

Το μικροκοινωνιολογικό υπόδειγμα της σχολής του Columbia (Lazarsfeld)

- Η στρατηγική της διερεύνησης των ατομικών επιλογών, δηλαδή στην άμεση υπέρβαση της μυστικότητας της ψήφου, χρησιμοποιεί τη μεθοδολογία των εμπειρικών κοινωνιολογικών ερευνών που βασίζονται στις ατομικές συνεντεύξεις.
- Οι πρώτη τέτοια έρευνα σχεδιάστηκε από τον Paul Lazarsfeld στο Πανεπιστήμιο του Columbia για τη μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς στην επαρχία Erie του Ohio στις προεδρικές εκλογές του 1940 και δημοσιεύθηκε στο βιβλίο *The People's Choice: How the voter makes up his Mind in a Presidential Campaign* (New York, 1944).
- Η μελέτη στηρίχθηκε στην ανάπτυξη της τεχνικής των δημοσκοπήσεων, που ήδη από την περίοδο του μεσοπολέμου είχαν γνωρίσει ταχύτατη άνθηση στις ΗΠΑ.
- Αλλά ενώ οι δημοσκοπήσεις έχουν άμεσο στόχο την καταγραφή απόψεων και τάσεων σχετικά με έναν περιορισμένο αριθμό ζητημάτων, οι κοινωνιολογικές έρευνες για την εκλογική συμπεριφορά επιδιώκουν να καλύψουν πολύ ευρύτερο πεδίο θεμάτων και να ανιχνεύσουν τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες προκύπτουν οι εκλογικές επιλογές και διαμορφώνεται η απόφαση της ψήφου.

Η τεχνική των επαναλαμβανόμενων συνεντεύξεων (panel)

- Ο Lazarsfeld και οι συνεργάτες του χρησιμοποίησαν την τεχνική των πάνελ για να μελετήσουν τη διαδικασία της «ψήφου εν τω γίνεσθαι».
- Το αντιπροσωπευτικό δείγμα του εκλογικού σώματος της ημιαγροτικής περιοχής Erie του Ohio χωρίστηκε σε τέσσερις ομάδες των 600 ατόμων.
- Η πρώτη ομάδα ρωτήθηκε 6 φορές κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας σε τακτά διαστήματα (από το Μάιο έως το Νοέμβριο) και μια φορά την επαύριον των εκλογών.
- Οι άλλες 3 ομάδες ρωτήθηκαν από δύο φορές.
- Οι ερωτήσεις αφορούσαν τα κοινωνικο-πολιτικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, τις πολιτικές τους γνώμες και κυρίως την έκθεσή τους στα ΜΜΕ – την ανάγνωση εφημερίδων και την ακρόαση ραδιοφώνου.

The People's Choice: How the voter makes up his Mind in a Presidential Campaign

- ▶ «ένας άνθρωπος σκέπτεται πολιτικά, σύμφωνα με αυτό που είναι κοινωνικά»
- ▶ Η κεντρική διαπίστωση ήταν ότι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες έχουν την τάση να είναι πολιτικά ομοιογενείς
- ▶ η προεκλογική εκστρατεία έχει άμεση συνέπεια να διασφαλίζει και να εντείνει αυτή την ομοιογένεια
- ▶ Η προεκλογική εκστρατεία υπογραμμίζει και ενισχύει τον συλλογικό χαρακτήρα της συλλογικής ταύτισης
- ▶ Υπογραμμίζονται δηλαδή emphatically οι άμεσες κοινωνιολογικές εξαρτήσεις των πολιτικών τοποθετήσεων

The People's Choice: How the voter makes up his Mind in a Presidential Campaign

- ▶ *«υπάρχει ένα πασίγνωστο απόφθεγμα στην αμερικανική παράδοση που λέει ότι ένας άνθρωπος δεν είναι παρά μόνο ό,τι σκέπτεται πώς είναι, απόφθεγμα που αντανακλά την τυπικά αμερικανική αντίληψη για απεριόριστες ευκαιρίες, την τάση για αυτοδημιούργητη άνοδο κτλ. Διαπιστώνουμε τώρα πώς το αντίστροφο απόφθεγμα αληθεύει: ένας άνθρωπος σκέπτεται πολιτικά σύμφωνα με αυτό που είναι κοινωνικά. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τις πολιτικές προτιμήσεις»*

(P. Lazarsfeld et al. 1944: 174)

The People's Choice: How the voter makes up his Mind in a Presidential Campaign

- Υπόβαθρο της θεωρίας του Lazarsfeld και των συνεργατών αποτέλεσε ένας απλός «δείκτης πολιτικών προδιαθέσεων» τον οποίο διαμόρφωσαν με βάση τρία μόνο χαρακτηριστικά:
 1. Την κοινωνικοοικονομική θέση (status)
 2. Τη θρησκευτική ταυτότητα (καθολικοί ή προτεστάντες)
 3. Τον τόπο κατοικίας (σε αγροτικές ή αστικές περιοχές)

Τα χαρακτηριστικά αυτά εξειδικεύτηκαν περαιτέρω στο επόμενο έργο τους ως εξής:

α) κοινωνικοοικονομική θέση (ταξική θέση, εισόδημα, απασχόληση, υποκειμενική ταξική ταύτιση), β) θρησκεία (θρησκευτική ταυτότητα, θρησκευτική πρακτική), γ) στον τόπο κατοικίας (αστική ή αγροτική περιοχή), δ) στη γεωγραφική περιφέρεια της κατοικίας, ε) στην ηλικία, στ) στο επίπεδο εκπαίδευσης, ζ) στο φύλο, η) στη φυλετική θέση και θ) στην εθνοτική παράδοση

The People's Choice

(ενδεικτικά πορίσματα)

- ▶ Η ψήφος των ρεπουμπλικάνων αυξάνει ανάλογα με το κοινωνικό επίπεδο, ξεκινώντας από το 31% στους ερωτώμενους της κατώτερης ομάδας και φτάνοντας το 71% στους ερωτώμενους της ανώτερης ομάδας
- ▶ Οι ρεπουμπλικάνοι πλειοψηφούν στους προτεστάντες (60%) και πέφτουν στο 23% στους καθολικούς ανεξαρτήτως της κοινωνικής τους ένταξης.
- ▶ Η ρεπουμπλικανική ψήφος είναι ισχυρότερη στους γαιοκτήμονες και στις αγροτικές περιοχές.

Ο συνδυασμός των τριών αυτών μεταβλητών δημιουργεί ένα δείκτη πολιτικής προδιάθεσης.

Οι ψηφοφόροι που χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα από ανώτερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο ανήκουν στους προτεστάντες και διαμένουν στην ύπαιθρο, ψηφίζουν κατά τα τρία τέταρτα υπέρ των ρεπουμπλικάνων

Οι ψηφοφόροι που βρίσκονται στο κατώτερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο είναι καθολικοί και κατοικούν σε πόλη ψηφίζουν με την ίδια αναλογία τους δημοκρατικούς.

Η ψήφος ως απόφαση διαρκείας

- Η προεκλογική εκστρατεία έχει πολύ οριακή επίπτωση στις πολιτικές προτιμήσεις.
- Η πλειονότητα εμφανίζεται αποφασισμένη πολύ πριν από την έναρξη της προεκλογικής εκστρατείας και παραμένει πιστή στην αρχική της επιλογή
- Οι πολιτικές προτιμήσεις ανάγονται στην οικογενειακή παράδοση: το 77% των ερωτώμενων ψηφίζει το ίδιο κόμμα που ψήφισαν οι γονείς και οι παππούδες τους
- Το να ψηφίζει κανείς δημοκρατικούς ή ρεπουμπλικάνους είναι μια απόφαση διαρκείας που λαμβάνεται άπαξ και σπανίως τίθεται σε αμφισβήτηση

Η ψήφος ως απόφαση διαρκείας

- Οι πιο δεκτικοί σε μεταβολή ψήφου είναι οι ψηφοφόροι εκείνοι που δεν έχουν ισχυρή πολιτική προδιάθεση και υπόκεινται σε αντιθετικές πιέσεις διότι ανήκουν σε ομάδες αντιτιθέμενων πολιτικών προσανατολισμών, όπως οι προτεστάντες εργάτες ή οι καθολικοί πλούσιοι.
- Όμως είναι ακριβώς αυτοί που ενδιαφέρονται λιγότερο για την πολιτική και παρακολουθούν το λιγότερο δυνατόν την προεκλογική εκστρατεία.
- Αντίθετα αυτοί που δίνουν τη μεγαλύτερη προσοχή στην προεκλογική εκστρατεία είναι οι πλέον πολιτικοποιημένοι, οι περισσότερο κοντά στα κόμματα, άρα και οι λιγότερο δεκτικοί στο να αλλάξουν προσανατολισμό.
- Επίσης οι πιο αποφασισμένοι ψηφοφόροι συγκρατούν από την προεκλογική εκστρατεία μόνο ό,τι είναι συμβατό με τις δικές τους πεποιθήσεις

Η επιρροή της προεκλογικής εκστρατείας

- Η εκστρατεία έχει ως κύριο αποτέλεσμα να ενεργοποιήσει και να ενδυναμώσει τις προϋπάρχουσες πολιτικές προδιαθέσεις.
- Η εκστρατεία αφυπνίζει το πολιτικό ενδιαφέρον μέσα από μια αυξανόμενη έκθεση στα ΜΜΕ.
- Η έκθεση ωστόσο είναι επιλεκτική και φιλτράρεται μέσω των πολιτικών προδιαθέσεων
- Η εκστρατεία προκαλεί μια αποκρυστάλλωση γνώμης, κάνει να εκδηλωθούν οι λανθάνουσες πολιτικές τάσεις στους αδιάφορους και τους αναποφάσιστους
- Όσο για αυτούς που έχουν ήδη αποφασίσει τους προσφέρει τα επιχειρήματα εκείνα που ενδυναμώνουν τις πεποιθήσεις τους.
- Στις εκλογές του 1940 στο Ohio μόνο ένα 8% των ψηφοφόρων άλλαξε πολιτική προτίμηση.

Ο ρόλος των διαπροσωπικών σχέσεων

- Οι πρωτογενείς ομάδες (οικογένεια, γείτονες, φίλοι, διαπροσωπικές σχέσεις) έχουν έναν αποφασιστικό ρόλο στο σχηματισμό των πολιτικών προτιμήσεων
- Οι συζητήσεις και οι αντιδράσεις που αναπτύσσονται εκεί έχουν μεγαλύτερη επίδραση από την προεκλογική προπαγάνδα των ΜΜΕ
- Στη διαδικασία αυτή ορισμένα μέλη της κοινότητας είναι πιο ενεργητικά σε σχέση με τα υπόλοιπα, είτε προσπαθούν να πείσουν είτε άλλοι ζητούν τη γνώμη τους.
- Πρόκειται για τους **opinion leaders** οι οποίοι αντιπροσωπεύουν περίπου το 20% του δείγματος και τους βρίσκει κανείς σε όλες τις κοινωνικές τάξεις ή ομάδες
- Λειτουργούν ως **πολλαπλασιαστές γνώμης**, επηρεάζοντας τις λιγότερο ενδιαφερόμενες ομάδες του εκλογικού σώματος.
- Η πολιτική επικοινωνία είναι μια διαδικασία δύο σταδίων. Οι υποψήφιοι και τα ΜΜΕ δεν επηρεάζουν άμεσα τον ψηφοφόρο. Το μήνυμά τους φιλτράρεται από τις πολιτικές διαθέσεις των ατόμων και των ομάδων στο εσωτερικό των οποίων κινούνται
- Αντικρούεται έτσι ο μύθος της παντοκρατορίας των ΜΜΕ όσο και αυτός του «φωτισμένου-συνειδητοποιημένου» ψηφοφόρου.

Η μελέτη της κομματικής ταύτισης στη σχολή του Michigan

- Η προσέγγιση των ερευνητών του Survey Research Center του Πανεπιστημίου του Michigan διαφέρει από αυτήν της ομάδας του Κολούμπια τόσο ως προς τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται όσο και ως προς τους θεωρητικούς προσανατολισμούς.
- Στηρίζονται σε έρευνες σε εθνικό επίπεδο που διεξάγονται σε κάθε προεδρική εκλογή σε δείγμα 2000 ατόμων.
- Οι συνεντεύξεις διεξάγονται μια φορά πριν και μια φορά μετά τις εκλογές.
- Οι ερευνητές του Μίσιγκαν εμφανίζονται επιφυλακτικοί απέναντι στον κοινωνικό ντετερμινισμό της σχολής του Κολούμπια.
- Το θρήσκευμα, η κοινωνική θέση, η εθνοτική ομάδα τους φαίνονται αδύναμες να εξηγήσουν τις μεσοπρόθεσμες εκλογικές ρευστότητες
- Για αυτό επιμένουν περισσότερο στην ατομική ψυχολογία και στις πολιτικές αντιλήψεις παρά στην κοινωνική ένταξη και στα κοινωνικο-πολιτιστικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων.

Η μελέτη της κομματικής ταύτισης στη σχολή του Michigan

- ▶ Για να προβλεφθεί η ψήφος των ψηφοφόρων, αρκεί να γνωρίζουμε τον προσανατολισμό και την ένταση των στάσεων τους απέναντι σε διάφορα πολιτικά ζητήματα, υποψήφιους, κόμματα, προγράμματα, στάσεις που αναδεικνύονται με τη βοήθεια ανοικτών ερωτήσεων
- ▶ Το **στοιχείο παραγωγής και συνοχής αυτών των στάσεων είναι η κομματική ταύτιση**, δηλαδή η σταθερή προσήλωση του ψηφοφόρου στην ομάδα αναφοράς που αντιπροσωπεύει για αυτόν ένα κόμμα.
- ▶ Η καινοτομία έγκειται στο ότι οι ερευνητές της σχολής του Μίσιγκαν ζητούν από τους ερωτωμένους να αυτοπροσδιοριστούν

Η μελέτη της κομματικής ταύτισης στη σχολή του Michigan

- Η κομματική ταύτιση μετριέται με τη βοήθεια τριών ερωτήσεων:
 1. Γενικά μιλώντας θα προσδιορίζατε τον εαυτό σας ως ρεπουμπλικάνο, ως δημοκρατικό, ως ανεξάρτητο ή ως κάτι άλλο;
 2. Θα λέγατε ότι είστε πολύ ρεπουμπλικάνος ή όχι και πόσο πολύ;
 3. Θεωρείτε τον εαυτό σας περισσότερο κοντά στο ρεπουμπλικανικό κόμμα ή στο δημοκρατικό

Ο συνδυασμός των απαντήσεων στις τρεις ερωτήσεις δημιουργεί ένα δείκτη κομματικής ταύτισης που επιτρέπει την κατάταξη των ψηφοφόρων σε μια κλίμακα που αρχίζει από τους «πολύ δημοκράτες» και καταλήγει στους «πολύ ρεπουμπλικάνους»

Η μελέτη της κομματικής ταύτισης στη σχολή του Michigan

- ▶ Η κομματική ταύτιση ποικίλλει ανάλογα με τον κοινωνικό και πολιτιστικό χώρο των ατόμων. Εδώ τα συμπεράσματα ταυτίζονται με αυτά του μοντέλου της σχολής του Κολούμπια
- ▶ Το κρίσιμο όμως είναι η κομματική ταύτιση των ατόμων και όχι οι συλλογικές ταυτότητες που προκύπτουν από τις διάφορες κοινωνικές εντάξεις
- ▶ Η κομματική ταύτιση αυξάνεται ανάλογα με το βαθμό πολιτικού ενδιαφέροντος και ενασχόλησης.
- ▶ Στους περισσότερο αδιάφορους και λιγότερο πολιτικοποιημένους ψηφοφόρους το ποσοστό των «ανεξάρτητων» εμφανίζεται περισσότερο ανεβασμένο.
- ▶ Η επίδραση της κομματικής ταύτισης όμως μπορεί να λειτουργήσει και με διαφορετικό τρόπο: στους λιγότερο πολιτικοποιημένους ψηφοφόρους, που δεν έχουν αναπτυγμένες πολιτικές στάσεις, η κομματική ταύτιση αποτελεί το μοναδικό σημείο αναγνώρισης. Εκεί η ψήφος προσομοιάζει με την εκδήλωση πίστης και αφοσίωσης.

Κομματική ταύτιση και εκλογικό περιβάλλον

- Η κομματική ταύτιση δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που επηρεάζει την ψήφο.
- Πρέπει να λαμβάνει κανείς υπόψη το συγκεκριμένο πλαίσιο των εκλογών, τη φύση των διακυβεύσεων, την προσωπικότητα των υποψηφίων.

Σε αυτή τη λογική διακρίνονται τρεις μεγάλες κατηγορίες εκλογών:

1. Οι *εκλογές διατήρησης*, είναι αυτές όπου, απουσία ισχυρού υποψηφίου ή ισχυρής διακύβευσης, οι εκλογικές επιλογές καθορίζονται βασικά από την κομματική ταύτιση.
2. Οι *εκλογές παρεκτροπής*, είναι αυτές που παρατηρείται αντίφαση μεταξύ κομματικής ταύτισης και εκλογικής επιλογής
3. Οι *εκλογές αποστοίχισης*, οι οποίες σφραγίζουν την αλλαγή διάρκειας των κομματικών ταυτίσεων

Η κριτική στις σχολές του Columbia και του Michigan

- Αμφισβήτηση της αντίληψης του παθητικού εκλογικού σώματος που βρίσκεται εγκλωβισμένο στον κοινωνικό ή ψυχολογικό ντετερμινισμό.
- Διατύπωση της θεωρίας του ενεργού, ορθολογικού και αυτόνομου ψηφοφόρου
- Οι μετακινούμενοι ψηφοφόροι, αυτοί που αλλάζουν κομματική προτίμηση από εκλογή σε εκλογή δεν είναι ούτε λιγότερο πληροφορημένοι ούτε λιγότερο πολιτικοποιημένοι
- Οι έρευνες που βασίζονται στις ατομικές συνεντεύξεις, από την ίδια τους τη μεθοδολογική προσέγγιση, συγκεντρώνουν την προσοχή τους στις συγχρονικές διακυμάνσεις, περιορίζοντας δραστικά την απαραίτητη διαχρονική οπτική.
- Ακόμη και η τεχνική των επαναλαμβανόμενων συνεντεύξεων αφορά τις μεταβολές που πραγματοποιούνται μέσα σε σύντομα χρονικά διαστήματα και όχι την ευρύτερη ιστορική διάσταση

Η κρίση των κομματικών ταυτίσεων

- Από τη δεκαετία του 1950 ως τη δεκαετία του 1970 όλο και λιγότεροι είναι οι πολίτες που ταυτίζονται με κάποιο πολιτικό κόμμα στις ΗΠΑ
- Το ποσοστό των ψηφοφόρων που ψηφίζει έναν άλλο υποψήφιο από εκείνον που υπέδειξε το κόμμα τους διπλασιάστηκε, φτάνοντας το 27% στις προεδρικές και 56% στις τοπικές εκλογές. Ενώ το ποσοστό των αρνητικών κρίσεων πάνω στα δύο κόμματα αυξήθηκε περνώντας από το 31% το 1952 στο 51% το 1972.
- Αυτοί που απορρίπτουν την πατρογονική κομματική ταύτιση δεν μετακινούνται όμως στο αντίπαλο κόμμα, απλώς προστίθενται στις τάξεις των ανεξάρτητων.
- Η κοινωνική τάξη, το θρήσκευμα, η συνδικαλιστική, ή εθνική, ή η τοπική ένταξη καθορίζουν λιγότερο τις κομματικές ταυτίσεις.

Η εμφάνιση νέων διακυβεύσεων

- ▶ Παράλληλα με την κρίση της κομματικής ταύτισης, παρατηρούμε την άνοδο της θεματικής ψήφου (issue vote) σε σχέση με τα ειδικότερα προβλήματα που εμφανίζονται σε κάθε εκλογές

Για να υπάρξει αυτή η μορφή ψήφου χρειάζεται να ισχύουν τρεις συνθήκες:

1. Οι ψηφοφόροι πρέπει να έχουν μια καθαρή τοποθέτηση ως προς τις διακυβεύσεις των εκλογών
2. Να αντιλαμβάνονται τις διαφορές ανάμεσα στις τοποθετήσεις των υποψηφίων
3. Να ψηφίζουν τον υποψήφιο διότι έχει την ίδια τοποθέτηση με αυτούς στο συγκεκριμένο ζήτημα

Από τη δεκαετία του 1960 και μετά οι συνθήκες αυτές εκπληρώνονται προοδευτικά, ενώ τα προβλήματα που ιεραρχούνται ως σημαντικότερα για τους ψηφοφόρους αλλάζουν δίνοντας έμφαση στην καθημερινή/ιδιωτική ζωή.

Οι νέες αντιθέσεις που εκφράζουν τα νέα «σημαντικά» προβλήματα δεν συμβαδίζουν πάντα με τις κομματικές διαιρέσεις.

Το μοντέλο του *homo economicus*

- ▶ *An Economic Theory of Democracy* (A. Downs, 1957)
- ▶ Οι πολιτικοί παράγοντες είναι «ορθολογικοί» στο μέτρο που επιδιώκουν να προσαρμόσουν τα μέσα στους επιδιωκόμενους σκοπούς.
- ▶ Τα κόμματα είναι πολιτικές επιχειρήσεις που προσπαθούν να αυξήσουν τις ψήφους τους και οι ψηφοφόροι ψηφίζουν υπέρ αυτού που θα τους προσφέρει το μεγαλύτερο όφελος ή τη μεγαλύτερη χρησιμότητα με το μικρότερο κόστος.
- ▶ Η βασικότερη προϋπόθεση αυτού του μοντέλου είναι ότι ο ψηφοφόρος είναι ικανός να επιλέξει μεταξύ διαφορετικών επιλογών και να ιεραρχήσει αυτές τις επιλογές με βάση τις προτεραιότητές του.

Το μοντέλο του *homo economicus*

- Η εκλογική απόφαση προσδιορίζεται από μια απλή εξίσωση

$$E (U_a t+1) - E (U_b t+1)$$

t = ο χρόνος των εκλογών

$t+1$ = το διάστημα μεταξύ των δύο εκλογών

A = το κόμμα που κυβερνά

B = το κόμμα που βρίσκεται στην αντιπολίτευση

U_a = η μετρήσιμη χρησιμότητα της νίκης του A

U_b = η μετρήσιμη χρησιμότητα της νίκης του B

- αν η διαφορά μεταξύ U_a και U_b είναι θετική ο ψηφοφόρος θα ψηφίσει υπέρ του κόμματος που κυβερνά
- Αν η διαφορά είναι αρνητική θα ψηφίσει υπέρ της αντιπολίτευσης
- Αν είναι μηδενική, ο ψηφοφόρος θα απέχει

Το μοντέλο του *homo economicus*

- Στο έδαφος αυτής της λογικής εμφανίστηκαν πολλά ανάλογα μαθηματικά μοντέλα.
- Κάποια υποστηρίζουν τον αμοιβαίο χαρακτήρα των επιλογών – υπολογισμός σύμφωνα με τις πραγματοποιημένες επιδόσεις
- Οι αναλύσεις αυτές στηρίζονται κυρίως στους οικονομικούς παράγοντες (πληθωρισμός, ανεργία)
- Άλλα μοντέλα στέκονται περισσότερο στο χαρακτήρα του προγράμματος που πρόκειται να υλοποιηθεί – δηλαδή τις υποσχέσεις

Μια σημαντική έλλειψη αυτών των μοντέλων είναι ότι επιδιώκει λιγότερο να κατανοήσει τη συμπεριφορά των ψηφοφόρων και περισσότερο να ανακαλύψει τη μαγική συνταγή που θα επέτρεπε στους κυβερνώντες να κερδίζουν εκλογές

Το καταναλωτικό μοντέλο

- ▶ *How Voters Decide* (Himmelveit et al. 1981)
- ▶ Εδώ η απόφαση της ψήφου προσμοιάζει με μια απόφαση αγοράς, την αγορά ενός πολιτικού κόμματος
- ▶ Όπως ένας συνηθισμένος καταναλωτής, έτσι και ο ψηφοφόρος αντιδρά στην προσφορά των αγαθών που του προτείνονται (υποψήφιοι, προγράμματα)
- ▶ Είναι επηρεασμένος από τις αγοραστικές του συνήθειες (παλαιότερες ψήφοι), από την ενδεχόμενη ταύτιση σε ορισμένες φίρμες (κομματική ταύτιση) και από την πίεση ορισμένων ομάδων αναφοράς (περιοχή κατοικίας, επαγγελματικός χώρος, οικογενειακός χώρος)
- ▶ Κάθε εκλογές προσφέρουν την ευκαιρία μιας νέας απόφασης αγοράς, διότι τα «οφέλη» που προσφέρονται δεν είναι ποτέ ίδια.

Το καταναλωτικό μοντέλο

- Η έρευνα βασίστηκε σε ένα δείγμα 600 μαθητών του Λονδίνου ηλικίας 13-14 ετών το 1951 και παρακολουθεί την εξέλιξη των πολιτικών τους επιλογών σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις από το 1959 που ψήφισαν για πρώτη φορά έως το 1974.
- Το βασικό εύρημα είναι ότι η κινητικότητα είναι ο κανόνας και η σταθερότητα η εξαίρεση, αντίθετα με το αξίωμα του παραδείγματος της σχολής του Μίσιγκαν.
- Μεταξύ των 6 εκλογικών αναμετρήσεων ανάμεσα στα έτη 1959 και 1974 το 70% των ερωτώμενων απείχε τουλάχιστον μια φορά ή ψήφισε περισσότερα από ένα κόμματα.
- Η αποδέσμευση αυτών των ψηφοφόρων δεν είναι αποτέλεσμα ούτε αδιαφορίας ούτε τύχης, είναι μια ορθολογική πολιτική επιλογή.
- Οι ψηφοφόροι δεν εκφράζονται χωριστά για την καθμία ως προς τις εκάστοτε διακυβεύσεις.
- Η αξιολόγησή τους εγγράφεται σε ένα συνεκτικό σύστημα στάσεων, σχετικώς σταθερό στη διάρκεια του χρόνου και οργανωμένο γύρω από δύο μεγάλους ιδεολογικούς άξονες:
 1. Οικονομικός φιλελευθερισμός (δικαιώματα εργαζομένων, κοινωνική προστασία, ρόλος κράτους)
 2. Βαθμός αυταρχισμού (στάσεις απέναντι στους μετανάστες, διατήρηση της τάξης, σεξουαλικότητα και ελευθερίες)

Το καταναλωτικό μοντέλο

- ▶ Οι ψηφοφόροι διαθέτουν μια «κάρτα αντίληψης-εμπειρίας» που τους επιτρέπει να αυτοτοποθετούνται στον πολιτικό χώρο, είτε πρόκειται για το επίπεδο ενημέρωσής τους είτε για το βαθμό πολιτικοποίησής τους.
- ▶ Ενσαρκώνουν ιδανικά το μοντέλο του «σκεπτόμενου αγοραστή»
- ▶ Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό η επιρροή των βασικών ομάδων αναφοράς: κομμάτων, συνδικάτων, κοινωνικής τάξης μειώνεται σταθερά
- ▶ Οι συνήθειες της ψήφου σταδιακά εξαφανίζονται και αυτό που θα κληροδοτήσουν οι σημερινοί γονείς στους αυριανούς ψηφοφόρους είναι η εκλογική κινητικότητα.

Το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών

- ▶ Η διαπίστωση της εντυπωσιακής ιστορικής συνέχειας που χαρακτηρίζει την εκλογική συμπεριφορά σε τοπικό επίπεδο και επομένως το ιδιαίτερο βάρος των πολιτικών παραδόσεων αποτέλεσαν την κύρια αιτία που ώθησε τις εκλογικές μελέτες να ξανανοιχτούν στον ορίζοντα των ευρύτερων δυνατών διαχρονικών αναλύσεων.
- ▶ Στόχος τους, να αναχθούν στις διαιρετικές εκείνες τομές που σημάδεψαν τη διαμόρφωση των πολιτικών ταυτίσεων και με βάση αυτές να μελετήσουν τους μετασχηματισμούς του συστήματος των κομμάτων στις διάφορες χώρες.
- ▶ Στις θεωρητικές αυτές αναζητήσεις σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης η έντονη κίνηση για συγκριτική πολιτική ανάλυση που αναπτύχθηκε κυρίως στη δεκαετία του '60 και απαιτούσε ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο όπου να εντάσσονται οι επιμέρους εθνικές περιπτώσεις

Το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών

- ▶ Lipset, S and St. Rokkan (eds.) (1967), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, Lipset and Rokkan (1967), *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*
- ▶ «τα κόμματα δεν παρουσιάζονται de novo στους πολίτες σε κάθε εκλογική αναμέτρηση. Το καθένα έχει την ιστορία του και αντιπροσωπεύει έναν αστερισμό προτάσεων»
- ▶ «οι ψηφοφόροι μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις καλούνται να εκφράσουν τις θέσεις τους σε μεμονωμένα ζητήματα. Κατά κανόνα έχουν να αντιμετωπίσουν επιλογές ανάμεσα σε ιστορικά διαμορφωμένες 'δέσμες' που περιέχουν προγράμματα, δεσμεύσεις, απόψεις και ορισμένες φορές κοσμοθεωρήσεις, για αυτό και η τρέχουσα συμπεριφορά τους δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς κάποια γνώση της αλληλουχίας των γεγονότων και των συνδυασμών των δυνάμεων που παρήγαγαν αυτές τις 'δέσμες'»
- ▶ τα συστήματα των κομμάτων που αναδύθηκαν στη Δ. Ευρώπη στη διάρκεια της πρώτης φάσης ανταγωνισμού και κινητοποίησης, στα βασικά τους χαρακτηριστικά μπορούν να ερμηνευθούν ως προϊόντα αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε δύο βασικές διαδικασίες μετασχηματισμού τις οποίες ονομάζουν «εθνική επανάσταση» και «βιομηχανική επανάσταση»

Το υπόδειγμα των διαιρετικών τομών

- Η πρώτη αναφέρεται στη διαδικασία εθνικής και κρατικής συγκρότησης.
- Η δεύτερη αναφέρεται στην πολιτική άνοδο της αστικής τάξης μέσα στο πλαίσιο μιας σχετικά σταθεροποιημένης εθνικής επικράτειας και στις αντιθέσεις οικονομικών συμφερόντων που δημιουργεί αυτή η άνοδος τόσο στην αγορά εμπορευμάτων όσο και στην αγορά εργασίας.
- Οι δύο αυτές «διαδικασίες μετασχηματισμού» μπορούν σχηματικά να παρασταθούν από ισάριθμους άξονες, ορίζοντας έτσι τέσσερις καίριες κατευθύνσεις διαιρετικών τομών, που είναι άμεσα συναρτημένες με τη διαδικασία δημιουργίας των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων.

Ο άξονας της «εθνικής επανάστασης»

- Στον άξονα της «εθνικής επανάστασης» διακρίνονται δύο καίριες κατευθύνσεις διαιρετικών τομών:
 1. Η πρώτη αναφέρεται στις αντιθέσεις σχετικά με «τον έλεγχο, την οργάνωση, τους στόχους και τις πολιτικές επιλογές του συστήματος ως ολότητας», αφορά δηλαδή τη διαπάλη για την ηγεμόνευση της εθνικής και κρατικής συγκρότησης. Ιστορικά έλαβε τη μορφή σύγκρουσης «ανάμεσα στο συγκεντροποιητικό, κανονιστικό και κινητοποιητικό έθνος-κράτος και τα ιστορικά θεμελιωμένα συντεχνιακά προνόμια της Εκκλησίας» και για αυτό συχνά αποκρυσταλλώθηκε ως διαμάχη για τον έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος.
 2. Η δεύτερη αναφέρεται στις αντιθέσεις ανάμεσα στην κυρίαρχη εθνική κουλτούρα με προθέσεις και φιλοδοξίες ενοποίησης και τις τοπικές αντιστάσεις στη διείσδυσή της. Η αντίθεση κέντρου/περιφέρειας ενοποίησε σε ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο αντιθέσεις διαφόρων ειδών: εθνοτικές, γλωσσικές, θρησκευτικές, περιφερειακές.

Ο άξονας της «εθνικής επανάστασης»

- Η φιλολογία περί τοπικισμού αποκτά έτσι την πραγματική της διάσταση και εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο αναπόσπαστα ανήκει: τη διαδικασία οικοδόμησης εθνικού κράτους, τη διαμόρφωση και εμπέδωση μιας ενοποιητικής εθνικής ιδεολογίας, την αντίδραση αλλά και τη διαδικασία ενσωμάτωσης της περιφέρειας.
- Κοινό χαρακτηριστικό όλων των κομμάτων που η διαμόρφωσή τους ανάγεται στον πρώτο άξονα είναι οι έντονες γεωγραφικές ανομοιογένειες που σημαδεύουν την εκλογική τους επιρροή, προεκτείνοντας την ανταγωνιστική ενοποίηση των επιμέρους περιοχών και πληθυσμών σε ενιαίο εθνικό σύνολο
- Ο πρώτος άξονας μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει την εδαφική διάσταση στη συγκρότηση των κομμάτων.

Ο άξονας της «βιομηχανικής επανάστασης»

- ▶ Και εδώ δύο καίριες κατευθύνσεις διαιρετικών τομών εντοπίζονται:
 1. Η πρώτη αναφέρεται στις αντιθέσεις που δημιουργούνται στην **αγορά εμπορευμάτων** «ανάμεσα στα έγγεια συμφέροντα και την ανερχόμενη τάξη των επιχειρηματιών της βιομηχανίας». Ανάλογα με την οικονομική και πολιτική ισχύ των αστικών κέντρων και κυρίως το καθεστώς γαιοκτησίας μπορεί να πάρει τη μορφή σύγκρουσης ανάμεσα στη γαιοκτητική αριστοκρατία και την ανερχόμενη βιομηχανική αστική τάξη ή/και μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία και σταθεροποίηση ξεχωριστών αγροτικών κομμάτων
 2. Η δεύτερη αναφέρεται στις αντιθέσεις που δημιουργούνται στην **αγορά εργασίας** και αφορούν την ταξική συγκρότηση της εργατικής τάξης αλλά και την άμεση ταξική σύγκρουση στον αγροτικό χώρο ανάμεσα σε γαιοκτήμονες και εργάτες γης.

Ο άξονας της «βιομηχανικής επανάστασης»

- Οι αντιθέσεις αυτές προσέλαβαν πολιτική έκφραση χρονολογικά τελευταίες, παρουσιάζουν μια σημαντική ομοιομορφία σε όλες τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες και οδήγησαν στη συγκρότηση των εργατικών, σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών κομμάτων.
- Όλες οι διαιρετικές τομές που δημιουργούνται στον δεύτερο άξονα *«διαπερνούν τις γεωγραφικές περιοχές του έθνους. Παράγουν συμμαχίες ανάμεσα σε άτομα και νοικοκυριά με παρόμοια θέση ή παρόμοιο προσανατολισμό, σε ευρύ φάσμα γεωγραφικών περιοχών και τείνουν να υπονομεύσουν την κληρονομημένη αλληλεγγύη των παραδοσιακών γεωγραφικών κοινοτήτων»*.
- Για αυτό οι Λιπσετ και Ρόκαν χαρακτηρίζουν τον δεύτερο άξονα ως διατοπικό ή λειτουργικό

Η συνάρτηση των επιμέρους διαιρετικών τομών

- Οι διάφορες επιμέρους διαιρετικές τομές κατά κανόνα συναρτώνται έντονα μεταξύ τους.
- Έτσι πχ η διαδικασία κρατικής και εθνικής συγκρότησης έχει πάντα μια άμεση ταξική διάσταση αφού πραγματοποιείται υπό την ηγεμονία μιας συγκεκριμένης τάξης (ή μερίδας μιας τάξης), στηρίζεται σε ευρύτερη διαταξική συμμαχία και συχνά προσλαμβάνει τη μορφή ταξικής σύγκρουσης.
- Και αντίστροφα δεν είναι λίγες οι φορές όπου οι ταξικές διαφοροποιήσεις σχετίζονται στενά με εθνοτικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές ταυτίσεις.
- Η πολιτική εικόνα την οποία παράγει και προωθεί ένα κόμμα προκύπτει συχνά ως αποτέλεσμα σύγκλισης και αλληλοενίσχυσης δύο ή περισσότερων διαιρετικών τομών, γεγονός που ενδυναμώνει και εμπεδώνει τη σταθερότητά της.
- Αλλά και πάλι αντίστροφα, δύο διαιρετικές τομές είναι ενδεχόμενο να μην πάρουν άμεση πολιτική έκφραση μέσα από μια διαδικασία αλληλοαναίρεσης τους.

Η συνάρτηση των επιμέρους διαιρετικών τομών και η λειτουργία των κομμάτων

- ▶ Ένα κόμμα όταν δημιουργείται αναφέρεται σε μια ή περισσότερες διαιρετικές τομές και καλείται έτσι να αντιπροσωπεύσει ένα τμήμα της κοινωνίας σε μια σχέση που βασίζεται στην αντιπαράθεση του «εμείς» και οι «άλλοι».
- ▶ Η λέξη κόμμα υποδηλώνει πάντα μια διαίρεση, αναφέρεται δηλαδή σε υποσύνολο στοιχείων που βρίσκεται σε ανταγωνισμό ή αντιπαράθεση με ένα άλλο υποσύνολο στοιχείων στο εσωτερικό κάποιου ενοποιημένου όλου.
- ▶ Τα κόμματα όμως διαδραματίζουν παράλληλα και ένα καθοριστικό ρόλο ενσωμάτωσης ως προς τα ίδια ακριβώς κοινωνικά στρώματα που επιχειρούν να αντιπροσωπεύσουν, αποτελούν δηλαδή ταυτόχρονα φορείς σύγκρουσης αλλά και μηχανισμούς ενσωμάτωσης.
- ▶ Αυτή η διαλεκτική σχέση ισχύει και για τις τέσσερις καίριες κατευθύνσεις διαιρετικών τομών

Η συνάρτηση των επιμέρους διαιρετικών τομών και η λειτουργία των κομμάτων

- «ανεξάρτητα από τη δομή του καθεστώτος, τα κόμματα χρησίμευσαν ως βασικοί φορείς κινητοποίησης και ως τέτοιοι υποβοήθησαν την ενσωμάτωση των τοπικών κοινοτήτων στα έθνη ή σε ευρύτερες ομοσπονδίες. Αυτό αληθεύει για τα πρώτα ανταγωνιστικά συστήματα κομμάτων, όπως αληθεύει επίσης και για τα έθνη με μονοκομματικό σύστημα της μεταποικιακής περιόδου»
- Σε χώρες όπου η εθνική συγκρότηση συνοδεύθηκε σχεδόν εξαρχής από γενικευμένη εκλογική συμμετοχή, οι εκλογές αναγορεύτηκαν σε ένα από τους κυριότερους μηχανισμούς ενσωμάτωσης, η αποτελεσματικότητα του οποίου μπορεί να παραβληθεί με την υποχρεωτική εκπαίδευση, την υποχρεωτική στράτευση και τη γενικευμένη φορολογία.

Κέντρο και διαιρετικές τομές

- Το υπόδειγμα των Λιπσετ/Ροκαν αποφεύγει καταρχήν το σχηματικό διπολισμό Αριστερά/Δεξιά, επιμένοντας αντίθετα στην ερμηνεία των συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται, επιβιώνουν, αναπτύσσονται ή εξαφανίζονται τα κόμματα του Κέντρου
- Οι τομές εδώ αφορούν είτε τη διαδικασία εθνικής συγκρότησης είτε αντιθέσεις που αναπτύσσονται στην αγορά εμπορευμάτων και είναι ακριβώς εκείνες που αναστέλλουν την άμεση σύγκλιση των πολιτικών ταυτίσεων με τις ταξικές διαφοροποιήσεις.
- Γιατί, αν και είναι αναμφισβήτητο πως η ταξική θέση αποτελεί, σε τελευταία ανάλυση, τη σημαντικότερη πηγή κοινωνικών διαιρέσεων, είναι ιστορικά εξίσου προφανές, με βάση την εμπειρική παρατήρηση, ότι *«η γενίκευση του δικαιώματος της ψήφου δεν προκάλεσε άμεση πόλωση της πολιτικής σε ταξικές οροθετήσεις»*

Διαιρετικές τομές και «σκαλοπάτια»

- Μπορεί στην ανάλυση των Lipset & Rokkan τα κόμματα να αναδεικνύονται από τις διαιρετικές τομές, όμως αυτές δεν μετατρέπονται απαραίτητως σε κόμματα. Μια τέτοια μετατροπή εξαρτάται από ένα σύνολο πολιτικο-θεσμικών προϋποθέσεων -- πρόκειται για τα τέσσερα 'σκαλοπάτια' στην ανάλυση των Lipset & Rokkan:
 - κοινοβουλευτικός ανταγωνισμός,
 - δημοκρατική θεμελίωση του πολιτικού συστήματος,
 - εκλογικό σύστημα και
 - τρόπος λήψης των πολιτικών/κυβερνητικών αποφάσεων

Εκλογικά συστήματα: βασικές έννοιες

- Ο τρόπος με τον οποίο οι ψηφοφόροι εκφράζουν με ψήφους την προτίμησή τους σε ένα κόμμα ή/και σε έναν υποψήφιο και ο τρόπος που οι ψήφοι μεταφράζονται σε αποφάσεις.
- Μέσων των εκλογικών συστημάτων τα αποτελέσματα των ψήφων μεταφράζονται με ειδικό τρόπο σε κοινοβουλευτικές έδρες
- Τα εκλογικά συστήματα ρυθμίζουν αυτή τη διαδικασία με τη διαίρεση των εκλογικών περιφερειών, την υποβολή υποψηφιότητας, την ψηφοφορία και τον υπολογισμό των ψήφων

Εκλογικά συστήματα: βασικές έννοιες

- ▶ Πόσο σημαντικά είναι τα εκλογικά συστήματα;
- ▶ Είναι το εκλογικό σύστημα πιο σημαντικό από άλλα στοιχεία των θεσμών, όπως για παράδειγμα το σύστημα διακυβέρνησης; (σχέση εκτελεστικής με νομοθετική εξουσία)
- ▶ Είναι σημαντικότερο από κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες όπως η δομή της κοινωνίας ή το κυρίαρχο πρότυπο υπέρβασης συγκρούσεων;
- Οι επιστημονικές διαμάχες για το (καλύτερο) εκλογικό σύστημα δεν θα ήταν τόσο έντονες, οι προσπάθειες των πολιτικών ομάδων για μεταρρυθμίσεις του εκλογικού συστήματος δεν θα είχαν τόση διάρκεια, αν τα εκλογικά συστήματα δεν είχαν σημασία

Εκλογικά συστήματα: βασικές έννοιες

- Το εκλογικό σύστημα είναι «το πιο σημαντικό τμήμα της λειτουργίας των πολιτικών συστημάτων. Τα εκλογικά συστήματα δεν είναι μόνο το όργανο της πολιτικής που ασκεί τη μεγαλύτερη χειραγώγηση. Καθορίζουν και το πολιτικό σύστημα και επηρεάζουν το φάσμα αντιπροσώπευσης» (Sartori 1994)
- «δεν θα πρέπει να δεχτούμε...την άποψη ότι οι ρυθμίσεις του κόμματος και τα εκλογικά συστήματα εκφράζουν μόνο τα βαθύτερα αίτια της κοινωνίας και συγκεκριμένα θα πρέπει να επανεξετάσουμε το πρόβλημα της αναλογικής εκπροσώπησης» (Sartori 1966)
- «το εκλογικό σύστημα είναι το πιο θεμελιώδες στοιχείο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας» (Lijphart 1994)

Εκλογικά συστήματα

▶ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΚΟ

- ❑ Η επικράτεια δε θεωρείται ενιαίος εκλογικός χώρος αλλά χωρίζεται σε εκλογικές περιφέρειες
 - ❑ Πλειοψηφικό με μονοεδρικές περιφέρειες ενός γύρου
 - ❑ Πλειοψηφικό με μονοεδρικές περιφέρειες δύο γύρων
-
- Στην Ελλάδα από το 1844 ως το 1923 οι εκλογές γίνονταν με διάφορες παραλλαγές του πλειοψηφικού συστήματος
 - Από το 1926 έως το 1956 υπήρξε εναλλαγή πλειοψηφικού και αναλογικού συστήματος

Εκλογικά συστήματα

➤ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟ

- ❑ Η επικράτεια θεωρείται ενιαίος εκλογικός χώρος και ο αριθμός των εδρών που λαμβάνουν οι συνδυασμοί εξαρτάται από το εθνικό ποσοστό τους
 - ❑ Απλή αναλογική χωρίς όριο
 - ❑ Απλή αναλογική με όριο
 - ❑ Απλή αναλογική ανά περιφέρεια
-
- Στην Ελλάδα απλή αναλογική με όριο (3%) εφαρμόζεται στις εθνικές εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και θα εφαρμοστεί και στις επόμενες βουλευτικές εκλογές σε περίπτωση που δεν αναθεωρηθεί η σχετική συνταγματική διάταξη.
 - Απλή αναλογική ανά περιφέρεια εφαρμόστηκε στις εκλογικές αναμετρήσεις της περιόδου 1989-1990

Εκλογικά συστήματα

➤ ΕΝΙΣΧΥΜΕΝΗ ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ

- ❑ Είτε είναι μεικτά (συνδυασμοί πλειοψηφικού και απλής αναλογικής πχ Γερμανικό)
- ❑ Είτε πρωτότυπα
- Στην Γ' Ελληνική Δημοκρατία παραλλαγές ενισχυμένης αναλογικής εφαρμόστηκαν από το 1974 έως το 1985.
- Στις εκλογές από το 1993 έως το 2004 η παραλλαγή της ενισχυμένης αναλογικής που εφαρμόστηκε προέβλεπε όριο 3% και έδινε άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία στο πρώτο κόμμα (με πρόσθεση εδρών από τη δεύτερη κατανομή)
- Στις εκλογές του 2007 και του 2009 εφαρμόστηκε η ενισχυμένη αναλογική με το μπόνους των 40 εδρών στο πρώτο κόμμα
- Στις εκλογές από το 2012 μέχρι σήμερα εφαρμόζεται η ενισχυμένη αναλογική με το μπόνους των 50 εδρών στο πρώτο κόμμα

Εκλογές 2007 και κατανομή εδρών ανάλογα με το εκλογικό σύστημα

κόμμα	%	πλειοψηφικό	απλή	Απλή με όριο 3%	N.2004	N.2008
ΝΔ	41,83	236	126	129	152	158
ΠΑΣΟΚ	38,10	64	114	118	102	98
ΚΚΕ	8,15	0	25	25	22	21
ΣΥΡΙΖΑ	5,04	0	15	16	14	13
ΛΑΟΣ	3,80	0	11	12	10	10
Οικ.Πράσινοι	1,05	0	3	0	0	0
Δημ.Αναγ	0,80	0	2	0	0	0
Εν. Κεντρώων	0,29	0	1	0	0	0
ΚΚΕ (μ-λ)	0,25	0	1	0	0	0
ΜΕΡΑ	0,17	0	1	0	0	0
ΕΝΑΝΤΙΑ	0,15	0	1	0	0	0
Λοιπά	0,37	0	0	0	0	0

Εκλογικά συστήματα και κομματικό σύστημα

Η τυπολογία Sartori

- Κατακερματισμός (αριθμός «σημαντικών» κομμάτων)
- Πόλωση (απομάκρυνση ιδεολογικά από νοητό κέντρο)
- Εσωτερική δυναμική πολιτικού συστήματος

Κομματικό (σ)	Πόλωση	Δυναμική
Δικομματικό	Μηδενική	Κεντρομόλος
Περισσοτέρων κομμάτων	Πολύ μικρή	Κεντρομόλος
Πολυκομματικό	μεγάλη	Φυγόκεντρος